

Леонід Андреев.

К Н И Г А.

I.

Лікар притулив трубку до голої груди хорого і почав слухати: надмірно розширене серце нерівно і глухо товклося о ребра, хлипало ніби плачучи і рипіло. І се була така зловіща картина недалекої смерти, що лікар подумав: „Одначе!“ але в голос сказав:

— Ви повинні уникати зворушень. Ви мабуть займаєтесь якоюсь тяжкою працею?

— Я письменник, — відповів хорий і усміхнувся. — Скажіть, будь ласка, се небезпечно?

Лікар стиснув плечима і розвів руками.

— Небезпечно, як і всяка хвороба. Років п'ятнацять — двадцять проживете. Вам сього вистачить? — пошуткував він та з поважання до літератури поміг хорому надіти сорочку. Коли сорочка була надіта, обличчя письменника стало трохи синяве, і не можна було зрозуміти, чи він іще молодий, чи вже старий. Губи його все усміхалися ласкаво й недовірливо.

— Дякую на добрім слові, — сказав він. Винувато відвернувши очі від лікаря довго шукав очима, куди покласти гроші за візиту і, накінець, знайшов: на столі, проміж каламарем і барильцем для ручок було добре місце. І туди поклав він трирубльову стару, зелененьку асигнацію.

— Тепер, здасться, їх нових не роблять, — подумав лікар про зелененьку асигнацію і чомусь сумно похитав головою.

Через п'ять хвилин лікар оглядав другого хорого, а письменник ішов улицею, жмурився від весняного сонця і міркував: чому всі руді люди на весну ходять по тій боці вулиці, де холодок, а літом, коли спека, там, де сонце більше гріє? Лікар теж рудий. Коли-б він сказав п'ять або десять років, а то двадцять — значить, я незабаром помру. Трохи страшно. Навіть вельми страшно, але...

Він заглянув до себе в серце і щасливо усміхнувся.

— Як сьвітить сонце! Як буцім воно молоде, і йому хочеться сьміятись і зійти на землю.

II.

Рукопис був товстий і аркушів у ньому було багато; по кожній аркуші йшли маленькі, густі рядки, і кожний із них був часткою душі письменника. Костистою рукою він благоговійно перебирав сторінки, і білий відблеск від паперу падав на його обличчя, як сяєво, а біля його на вколішках стояла жінка й тихо цілувала другу костисту, тонку руку і плакала.

— Не плач, любя, — просив він. — Плакати не треба, нема чого.

— Твоє серце... І я лишусь сама на цілому сьвітї. Сама, о Боже!

Письменник погладив рукою нахилену до його колін голову і сказав:

— Дивись.

Сльови не давали їй дивитись, і густі рядки рукопису бігали хвилями, ломались і розпливалися в її очах.

— Дивись, — сказав він другий раз. — Ось де моє серце. І воно на віки лишиться з тобою.

Се було так сумно, коли конаюча людина думає жити у своїй книзі, що ще густійші і більші стали сльови його жінки. Їй потрібне було живе серце, а не мертва книга, яку читають усі: чужі, байдужі і нелюблячі.

III.

Книгу почали друкувати. Заголовок її був: „В обороні вьнедолених“. Складачі розірвали рукопис на клаптики, і кожний складав тільки свій клаптик, який иноді починався з половини слова і не мав змислу. Так у слові „любов“ — „лю“ лишилось у одного,

а „бов“ дісталось другому, але се не мало ніякого значіння, бо вони ніколи не читають того, що складають.

— Щоб йому добра не було, сьому нисьмакови! От анахтемське письмо! — сказав один і морщучись від гніву і нетерплячки закрив рукою очи. Пальні руки були чорні від оловяного пороху, на молодому обличчі лежали темні оловяні тіни, і коли робітник відхаркнув і плюнув, слина його була окрашена тим же темним кольором. Другий складач, теж молодий — старих тут не було — виловлював зі швидкістю і зручністю малпи потрібні літери і тихенько співав

„Ой, доленько чорна, ой доленько темна,
Важка як залізо, як пара нікчемна!

Далі слів пісні він не знав, і мотив у нього був свій, однакшанітний і нехитро-сумний, як шелест вітру в осінньому листю. Решта мовчала, кашляла і випльовувала темпу слину. Над кожним горіла електрична лампочка, а там далі, за стіною з дротяної сітки, мріли темні обриси відпочиваючих машин. Вони витягали вузлуваті чорні руки і тяжкими, похмурими масами давили асфальтову долівку. Їх було багато і лячно тулилась до них мовчазна п'ятьма, повна утаєної енергії, гомону і сили.

IV.

Книжки рядами стояли на полицях і за ними не видно було стін; книжки високими купами лежали долі, і заду магазину в двох темних кімнатах лежали все книжки й книжки. Здавалось, що мовчки здригаєть ся й рветь ся на околу скута ними людська думка, і ніколи не було в сїм царстві книжок справжньої тиші й справжнього спокою. Сивобородий пан із розумним виразом лица з шанобою розмовляв із кимось по телефону, пошепки вилаяв ся „ідіоти!“ і гукнув: — Михалку! — і коли хлопчик увійшов, зробив суворе лице і посварив ся пальцем.

— Тебе скільки разів кликати? Поганець!

Хлопчик злякано моргав очима, і сивобородий пан угамував ся. Ногою і рукою він витягнув тяжку пачку книжок, хотів підняти її одною рукою, але зразу не міг і кинув її назад до долу.

— Ось віднеси до Юрія Івановича.

Хлопчик узяв ся обома руками за пачку і не підняв.

— Хутко! — гримнув пап.

Хлопчик підняв і поніс.

V.

Па хідниках Михалко штовхав людей і його прогнали на середину вулиці. де сніг був сірий і липкий, як пісок. Тяжка ноша давила йому спину, він хитався, фірмани гукали на нього, і коли він згадав, скільки ще йому доведеться йти, злякався і подумав, що зараз помре. Він скинув пачку з плечий і дивлячись на неї заплакав.

— Ти чого плачеш? — спитав його якийсь чоловік.

Михалко плакав. Незабаром зібралась ціла юрба народу, прийшов сердитий поліцейський з шаблею й пістолем, узяв Михалка, його книги і все в купі повіз дорожкою в участок.

— А що там? — спитав черговий квартальний, підводячи голову від паперів.

— Надсильний тягар, ваше благородіє, — відповів сердитий поліцейський і пхнув Михалка наперед. Квартальний витягнув до гори одну руку, а потім другу. Потім по черзі витягнув ноги в широких лякированих чоботах. Дивлячись боком із гори до долу на хлопчика, він викинув цілий ряд питань.

— Хто? Звідки? Стан? По якому ділу?

Михалко на це відповів:

— Михалко. Селянин. Дванацять років. Хазяїн послав.

Квартальний підійшов до пачки все ще потягуючись на ходу, відставляючи назад ноги й випинаючи груди, важко зітхнув і злегка попробував підняти книжки.

— Ого! — сказав він із задоволенням. Папір, в який були обгорнуті книжки, на краю продерся; квартальний відігнув його і прочитав заголовок: „В обороні знедолених“.

— Ану, ти — кивнув він Михалка пучкою. — Прочитай.

Михалко моргнув очима і відповів:

— Я неписьменний.

Квартальний засьміявся.

— Хе, хе, хе!

Прийшов неголений паспортист, дихнув на Михалка горілкою й цибулею і теж засьміявся.

— Ха, ха, ха!

А потім склали протокол і Михалко під ним зробив хрестика.

З російського переклав З. О. Осинський.